

De Zwarte kraai mag uit de beklagdenbank. De Vos blijkt evenmin de grote boosdoener als het gaat om de snelle achteruitgang van weidevogels. Tweederde van de grutto- en Kievitkuikens wordt opgegeten, zo blijkt uit een uitgebreid meerjarig onderzoek van SOVON Nederland, Alterra en Landschapsbeheer Nederland. Maar er zijn minstens twintig diersoorten die regelmatig eieren of kuikens van weidevogels verorberen. Geen enkele soort springt er uit als hoofddader, bejaging van predatoren heeft geen zin.

Predatie bij weidevogels

„De kraai en de vos spelen niet zo'n belangrijke rol bij de achteruitgang van weidevogels als vaak wordt aangenomen.” Dat is de meest opmerkelijke conclusie uit het onderzoek 'Predatie bij weidevogels', waarvan het eindverslag op 11 maart 2006 in Nijkerk is gepresenteerd door Wolf Teunissen van SOVON Nederland en Hans Schekkerman van Alterra. De onderzoekers vinden de landelijke openstelling van de jacht op vossen een beetje voorbarig. Zij pleiten voor maatwerk op gebiedsniveau en voor een aanpak op meerdere fronten tegelijk: „Bestrijding van enkele soorten roofdieren zal lang niet overal leiden tot een toename van het aantal weidevogels. Zelfs als de bestrijding zou lukken, zouden andere factoren een herstel van de weidevogelstand in de weg staan. Het openhouden van het landschap en een aangepaste agrarische bedrijfsvoering zijn minstens zo belangrijk.”

VERDACHTENBANKJE

„We moeten erkennen dat het niet goed gaat met de weidevogels.” Wout Teunissen draait er niet omheen: „De achteruitgang is verdrievoudigd.”

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft berekend dat de weidevogelstand tussen 1990 en 2000 afnam met 1,2 procent per jaar, sinds 2000 is opgelopen tot 4,5 procent. Met name de Veldleeuwerik, Slobeend en Gele kwikstaart worden steeds minder vaak gesignaleerd. De aantallen Grutto's zijn in pakweg vijftig jaar gehalveerd.

Tegelijk gaat het de predatoren van weidevogels behoorlijk voor de wind. De Vos wordt op steeds meer plekken gesignaleerd. Het aantal roofvogels is eveneens fors toegenomen: van ongeveer 20.000 in 1975 tot 90.000 in 2005.

De conclusie lag voor de hand. Tijdens de soms heftige discussies over de oorzaken van de achteruitgang bij weidevogels is

predatie steeds vaker genoemd als hoofdoorzaak. Maar bij al die discussies ontbraken de juiste cijfers over de betekenis van predatie voor weidevogels en de identificatie van de belangrijkste daders. Daarom hebben SOVON Vogelonderzoek Nederland, Alterra en Landschapsbeheer Nederland tussen 2001 en 2005 een groot-scheeps onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand, betaald door Vogelbescherming Nederland, enkele natuurbeschermingsorganisaties en diverse overheden. Wolf Teunissen en Hans Schekkerman verzamelden alle gegevens van vrijwillige weidevogelbeschermers. Met videocamera's legden ze het wel en wee van tweehonderdvijftig legsels vast. Met temperatuursensoren achterhaalden ze of de eieren overdag dan wel 's nachts werden geroofd. Zij hebben honderden Kievit- en Gruttokuikens uitgerust met een radiozender, zodat ze hun gangen konden volgen en doodsoorzaken konden vaststellen.

GROTE VERLIEZEN

Wout Teunissen zet de resultaten op een rij: „De sterfte onder eieren en kuikens is inderdaad groot. Minder dan ééntiende deel overleeft de nestperiode. Ruim negentig procent van de eieren en de kuikens haalt het dus niet. Bij de Grutto sterft zestig procent door predatie, bij de Kievit zijn predatoren verantwoordelijk voor 75 procent van de sterfte.”

De onderzoeker constateert dat de predatie op weidevogellegsels inderdaad is toegenomen: „De predatiekans is tussen 1990 en 2000 ongeveer verdubbeld. Tegelijkertijd zijn de verliezen door agrarische activiteiten nog sterker toegenomen. Sterfte door maaien, schudden van gras en andere landbouwwerkzaamheden komt relatief vaak voor bij jonge gruttokuikens. Een deel van de kuikens verdrinkt in sloten; soms vallen de dieren van steile slootkan-

Boven: De weidevogelonderzoekers trokken vier jaar lang rond met ontvangst-

Boven: Kievitkuiken uitgerust met een radiozender. FOTO: HARVEY VAN DIEK

apparatuur om dode kuikens op te sporen en de doodsoorzaak vast te stellen. FOTO: HARVEY VAN DIEK

Weidevogels prefereren een open landschap met relatief veel sloten. Sommige predatoren lijken deze gebieden juist te mijden. FOTO: KEES DE HEER

ten het water in. Bij slechte weersomstandigheden sterven ze soms door uitputting en verhongering."

OP HETERDAAD BETRAPT

Wout Teunissen toont een serie opmerkelijke video-opnamen: „We hebben honderdvijfenvierendertig rovers op heterdaad betrapt. We hebben gezien dat een Vos een broedende Kievit grijpt en vervolgens alle eieren oppeuzelt. We filmden een Zwarte kraai die met een ei wegvliegt, maar ook een Bruine kiekendief die zittend op het nest een ei leegslurpt. We troffen een Steenmarter die de eieren één voor één weghaalt, maar ook een hond die een compleet legsel rooft. We zagen een Egel die alle eieren opeet en vervolgens onder het nest naar andere prooiën begint te zoeken."

De onderzoekers hebben maar liefst twintig diersoorten ontmaskerd als predator van gezenderde weidevogels. Predatie door vogels komt twee tot vier maal zo vaak voor als predatie van zoogdieren. Geen enkele predator bleek verantwoordelijk voor meer dan twintig procent van de kuikenverliezen, maar drie soorten scoorden relatief hoog: Buizerd (12 procent), Blauwe reiger (8-18 procent) en Hermelijn (15 procent). De Zwarte kraai volgt met 6 procent op grote afstand. De overige roofdieren zorgen voor hooguit enkele procenten van de kuikenverliezen: Torenvalk, Havik, Sperwer, Bruine kiekendief, Kauw, Kleine mantelmeeuw, Stormmeeuw, Ooievaar, rat, Vos en kat. De onderzoekers tekenen er wel bij aan dat het aandeel van de zoogdieren waarschijnlijk is onderschat en dat ze niet altijd precies konden achterhalen of een Hermelijn, Bunzing dan wel Wezel de boosdoener was.

VRIJSpraak VOOR VOS EN KRAAI

Teunissen maakt de balans op: „De eieren worden vooral gegeten door zoogdieren, zoals Vos en Hermelijn. De kuikens worden relatief vaak gepakt door vogels, zoals Buizerd en Blauwe reiger. De Hermelijn is het enige zoogdier dat vrij veel kuikens eet. Geen van de predators kan landelijk echt als hoofdschuldige worden aangewezen, alleen bij de roof van eieren spelen vossen in sommige gebieden een overheersende rol. Maar de belangrijkste verliesoorzaak voor weidevogels is de predatie van de kuikens en daarin spelen vossen geen grote rol."

Kievitkuikens vallen relatief vaak ten prooi aan Blauwe reigers, gruttokuikens vaak aan Buizerd en Hermelijn. Dit verschil heeft te maken met de perceelvoorkeur van de desbetreffende weidevogel. Kieviten prefereren lage, open vegetaties, waarin vogels verant-

woordelijk zijn voor tachtig procent van de kuikenpredatie. Hermelijnen en andere zoogdieren slaan hun slag vaak in hoog gras, waarin Grutto's bij voorkeur bivakkeren.

Opvallend is het geringe aandeel van kraaien in de legselpredatie. Uit de temperatuurregistraties blijkt dat veel nesten 's nachts worden leeggeroofd (zie figuur 4 op pagina 60). Aangezien kraaien uitsluitend overdag actief zijn, mag de hoofdverdachte uit het beklagdenbankje stappen.

MAATWERK

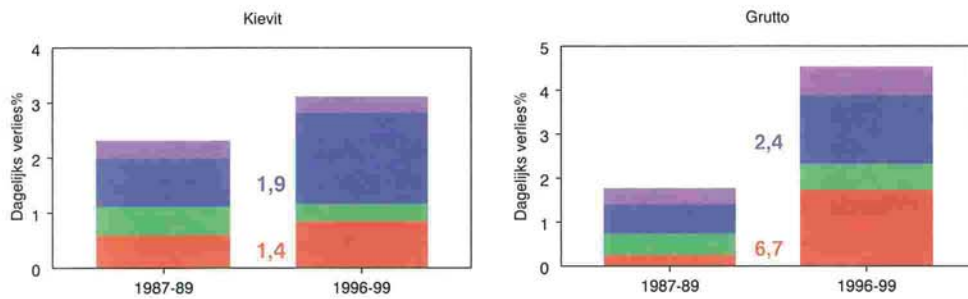
Wout Teunissen benadrukt dat het plaatje zeer variabel is: „Het aandeel van de verschillende predators varieert sterk tussen gebieden en jaren. Maar de variatie tussen de gebieden is groter dan die tussen jaren. Er zijn gebieden waar geen enkel kuiken het overleeft en er zijn gebieden waar de weidevogels nog redelijk succesvol zijn. De predatieverliezen zijn het kleinst in open, boomloze landschappen met veel sloten. In de halfopen landschappen, die we vooral kennen van de zandgronden in het oosten en zuiden van Nederland, komt de predatie van weidevogelnesten vaker voor."

De onderzoeker erkent dat de oplossingen niet voor het oprapen liggen: „De grote verscheidenheid aan betrokken predators, gecombineerd met het veelvuldig voorkomen van andere verliezen dan predatie, maakt het lastig om weidevogels met eenvoudige, landelijke maatregelen weer op het juiste spoor te brengen."

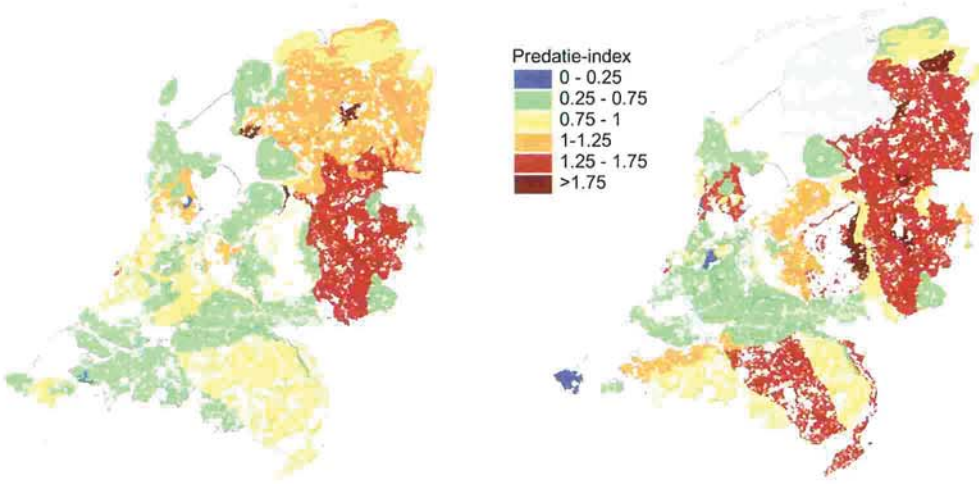
De resultaten van het onderzoek geven in ieder geval geen aanleiding om nu overal intensief op vossen te gaan jagen: „Een landelijke vrijstelling voor de vos is niet de oplossing. Het door de meerderheid van de Tweede Kamer afgedwongen besluit van minister Veerman om de vos op de vrijstellingslijst te zetten en zo het jagen op vossen te vergemakkelijken, was voorbarig. In veel regio's vormt de vos geen probleem. Waar de vos wel een probleem vormt, is dit dier niet het enige probleem. Er is maatwerk nodig op gebiedsniveau en het probleem moet op meerdere fronten tegelijk worden aangepakt."

BOMEN KAPPEN

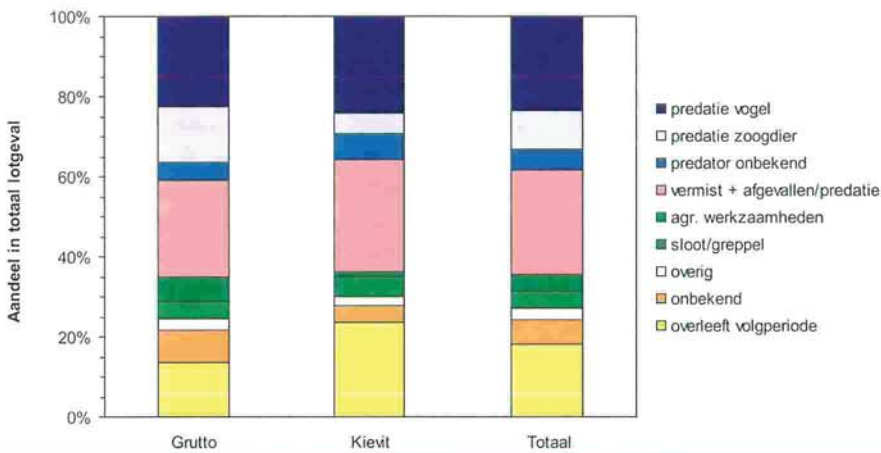
Op basis van de resultaten pleiten de onderzoekers wel voor het kappen van bossen en erfbeplantingen: „Wij vragen meer aandacht voor de inrichting van het landschap. De predatie in open landschappen is geringer, maar wij tasten die openheid op allerlei manieren aan. Langs nieuwe wegen worden vrijwel altijd bomenrijen aangeplant. Boerderijverplaatsing wordt doorgaans gevolgd door de aanleg van erf-

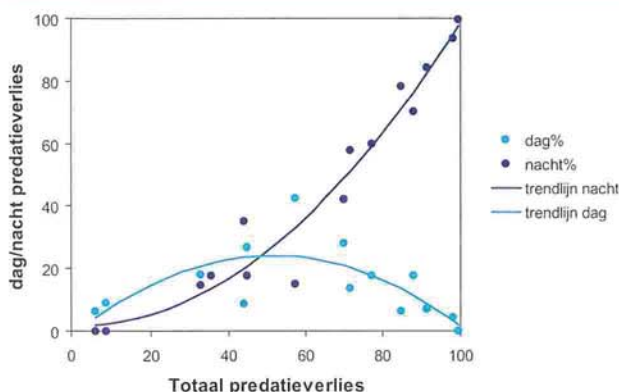
Figuur 1: Dagelijkse verlieskansen bij Kievit en Grutto, weergegeven voor de verschillende verliesoorzaken in verschillende gebieden zonder nestbescherming in Nederland eind jaren tachtig en eind jaren negentig. De predatiedruk lijkt toegenomen, maar dat geldt nog sterker voor de verliezen door landbouwwerkzaamheden.

Figuur 2: Predatie van weidevogellegfels in 2000 (links) en in 2004 (rechts). Voor tweehonderd regio's is het verlies door predatie berekend en geïndexeerd naar het landelijke gemiddelde verlies door predatie in dat jaar. De predatieproblemen blijken vooral op de zandgronden toe te nemen.

Figuur 3: Overzicht van de lotgevallen van 365 gezenderde gruttokuikens en 297 gezenderde kievitkuikens, samengevat voor alle onderzoeksgebieden in de periode 2003-2005.

Figuur 4: Verband tussen het totale predatieverlies in een gebied en het aandeel daarvan dat overdag, dan wel 's nachts is gepredeerd. De resultaten van kievit- en gruttogegels zijn samengevoegd, omdat er geen verschillen tussen beide soorten zijn geconstateerd. Bij de hoge predatieniveau's blijken vooral nachtactieve predators betrokken, dus kraaien gaan vrijuit. BRON: WOLF TEUNISSEN, HANS SCHEK-KERMAN & FRANK WILLEMS (2006). PREDATIE BIJ WEIDEVOGELS. SOVON ONDERZOEK NEDERLAND, NIJMEGEN.

beplantingen. Daarmee krijgen de predatoren extra schuil- en nestplaatsen en dat gaat ten koste van weidevogels. We moeten het landschap weer open maken." Mieke van Heuven, directeur van Landschapsbeheer Nederland, moet even slikken bij het advies om bomen en lanen te kappen: „We moeten alle belangen laten meewegen. Het gaat mij te ver om nu meteen een heleboel bomen te gaan kappen, maar we kunnen inderdaad wel veel kritischer kijken naar plannen waarin wordt voorgesteld nieuwe landschapselementen aan te leggen. Als nieuwe bossen in het Groene Hart nadelig zijn voor weidevogels, moeten we die plannen wellicht aanpassen.”

WINST VOOR DE BOEREN

De onderzoekers benadrukken dat de agrarische bedrijfsvoering hier en daar beter op de weidevogels kan worden afgestemd: „Kuikens zijn vooral gebaat bij voldoende opgroeigebied waarin ze niet alleen voldoende voedsel kunnen vinden, maar ook meer mogelijkheden hebben om zich te verschuilen voor predators. Zo blijken gruttokuikens in laat gemaaid grasland veel minder vaak door vogels gepakt te worden dan in vroeg gemaaide percelen.”

Voor een uitgekend weidevogelbeheer is gewoon meer geld nodig. Aad van Paassen van Landschapsbeheer Nederland erkent dat de boeren eigenlijk veel meer geld zouden moeten krijgen voor een omvorming van de agrarische bedrijfsvoering: „Het leeuwendeel van de boeren is bereid om de bedrijfsvoering aan te passen als daar een substantiële financiële vergoeding tegenover staat. Nu worden ze alleen vergoed voor de schade als gevolg van een lagere opbrengst. Ze willen de natuur best als product meenemen, als ze daar gewoon winst op kunnen maken.”

Henkjan Kievit, directeur van het samenwerkingsverband van de twaalf provinciale landschappen, zit aan tafel met landbouworganisaties en overheden om het weidevogelbeheer uit te werken: „Nederland kan hier niet vrijblijvend over praten. We moeten voldoen aan internationale verdragen over het behoud van de biodiversiteit en daar horen de weidevogels gewoon bij.” Henkjan Kievit gaat binnenkort ook met de overheid praten over de vrijstelling van de vos: „We kunnen nu feiten en fictie uit elkaar houden. We hoeven nu niet meer op basis van gevoelens te beslissen, want we kennen nu de feiten. Maar ik hoop dat de grutto's de resultaten van het onderzoek niet te weten komen. Want je moet toch behoorlijk optimistisch zijn, als je als grutto nog aan een legsel wil beginnen.”